

NOI DESCOPERIRI DE AMFORE ROMANE ÎN JUD. BOTOȘANI

OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN
PAUL ȘADURSCHI

Cercetările din ultimii ani și materialele publicate privind perioada sec. II-III e.n. la est de Carpați au reliefat, în afara aspectelor locale ale civilizației dacilor liberi, și elementele de cultură romană care au pătruns pe diverse căi în zonă, fiind preluate și influențând pozitiv evoluția acestei părți a fostului regat dacic.

Formele materiale și spirituale ale civilizației superioare romane au pătruns atât din sud, cât și din vest, peste Carpați, după cum era și firesc, frecvența descoperirilor arătând pînă acum o diminuare treptată a acestora, pe măsura măririi distanței față de hotarele statului roman. Intensificarea activității de cercetare arheologică permite însă în ultimul timp, reevaluarea bagajului de informații asupra acestor aspecte, prin înmulțirea continuă a descoperirilor de materiale de factură romană pînă în zonele din nordul Moldovei.

Elementele caracteristice ale civilizației romane care pătrund aici sînt amforele, opaițele, monedele, produsele metalurgiei etc.¹, a căror diversitate tipologică arată vechimea și continuitatea legăturilor amintite.

Un loc aparte în rîndul produselor romane importate îl ocupă amforele, a căror întrebuințare uzuală în comerț, transport și în gospodărie este bine cunoscută². Dorim în cele ce urmează să punem în circuitul științific cîteva din exemplarele de amfore întregi și fragmentare inedite aflate în colecțiile Muzeului județean Botoșani, provenite toate de pe teritoriul județului Botoșani.

1. Botoșani, Calea Națională, „La stadion”³.

a) Fragment de gît de amforă, din pastă friabilă, nisipoasă, culoare roz-gălbuie, formă cilindrică cu evazare la bază. Lipsa urmelor locurilor de atașare superioară a torșilor presupune o lungime inițială

1. Silviu Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n.-III e.n.)*, Iași, 1981, p. 128.

2. V. Canarache, *Importul amforelor stampilate la Istria*, București, 1957, p. 8 și urm.

3. Fragmentele de amfore de la „La stadion” au fost descoperite cu ocazia lucrărilor de canalizare și donate Muzeului județean de ing. D. Cantemir, căruia îi mulțumim și pe această cale.

pînă la gură de cel puțin încă 10 cm. Înălțimea, 0,22 m, nr. de inventar 6462. (Planșa IV, fig. 1).

b) Fragment de amforă, pastă alb-gălbuie compactă, cu pigmentații negre numeroase în compoziție, care-i dau un aspect cenușiu. Buza inelară răsfrîntă spre exterior, gîtul cilindric, torțile cu secțiune ovoidală și nervură longitudinală exterioară, în dreapta liniei lor mediane. Incizie adîncă înainte de ardere la nivelul superior al atașului torților. Înălț. 0,10 m, inv. 1380. (Pl. III, fig. 2, Pl. V, fig. 4).

c) Fragment de amforă din pastă zgrunțuroasă, dură, cu pigmentații negre în compoziție, culoare cărămizie, buza inelară răsfrîntă la exterior, gîtul cilindric lărgit spre bază, începînd de sub atașul superior al torților. Torțile ovoidale în secțiune, cu nervură longitudinală mediană etxerioară. Înălțimea, 0,19 m, inv. 6461. (Pl. IV, fig. 6).

2. Buimăceni, com. Albești, „În Deal la Biserică“⁴.

a) Amforă din pastă dură, nisipoasă, culoare roz-gălbuie, buza inelară răsfrîntă la exterior, gîtul înalt, cilindric, ușor evazat spre gură, pornind de la atașul superior al torților. Torțile ovoidale în secțiune și cu nervuri pe partea exterioară, lateral, în dreapta liniei lor mediane. Corpul conic, cu diametrul maxim în zona superioară prezintă caneluri orizontale caracteristice rămase din timpul lucrului la roată. Fundul inelar cu ușoară evazare. Înălțimea, 0,60 m, inv. 1385. (Pl. I, fig. 1 a și 1 b, Pl. V, fig. 1).

b) Amforă din pastă dură, nisipoasă, de culoare roz cu particule negre în compoziție. Buza inelară răsfrîntă la exterior, gît înalt cilindric, ușor evazat spre gură, ca și exemplarul anterior, față de care prezintă doar mici deosebiri de dimensiuni. Torțile ovoidale în secțiune cu cîte două nervuri longitudinale în exterior, dispuse simetric față de linia mediană a torților. Înălțimea, 0,58, inv. 1382. (Pl. I, fig. 2 a și 2 b, Pl. V, fig. 2).

3. Cucorăni, com. M. Eminescu, „Medeleni“⁵.

a) Amforă aproape întreagă, lipsește gura, din pastă dură, culoare roz-gălbuie, gîtul scund, lărgit spre bază începînd de sub atașul superior al torților. Torțile ovoidale în secțiune, cu nervură longitudinală exterioară mediană, pîntecul bombat, fundul inelar cilindric. Înălțimea, 0,44 m, inv. 6459. Pl. III, fig. 3).

4. Amforele de la Buimăceni au fost descoperite în 1969 pe un platou înalt ce domină Valea Jijiei, delimitat la ENE de Valea Hurmuzachi (Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, Bucu-rești, 1976, p. 40). Menționăm că o cercetare la fața locului pentru identificarea împrejurărilor în care au fost descoperite amforele, efectuată de către autorii acestui articol a permis sesizarea faptului că platoul „În Deal la Biserică“ pare a fi o cetate din pămînt, recuperîndu-se și resturi din lemn de stejar ce proveneau probabil de la palisade, cetate ce pare a fi geto-dacică. Tot atunci, în apropiere, în vatra satului s-au recoltat fragmente ceramice caracteristice secolelor II-III e.n.

5. Piesele de la Cucorăni prezentate aici provin din colecția învățătorului A. Crîșca. Ulterior, în zona în care au fost găsite s-au întreprins săpături arheologice de Silvia Teodor, în nivelul corespunzător așezării din secolele II-III gă-sîndu-se și alte fragmente de amfore romane, din care două cu inscripție. (Silvia Teodor, *Săpăturile de la Cucorăni*, AM VIII, p. 139, 151, fig. 41, 43, 58).

b) fragment de amforă din pastă compactă, dură, de culoare roz-gălbuie, buza inelară răsfrîntă la exterior, torți ovoidale în secțiune, cu nervură longitudinală exterioară, lateral dreapta față de linia mediană. Înălțimea, 0,09 m, inv. 6466, (Pl. III, fig. 4).

4. Vatra-Hudești, „Ceacîru“⁶.

Fragment de amforă din pastă dură, nisipoasă, culoare roz-gălbuie, cu pigmentații negre în compoziție, buza inelară, răsfrîntă la exterior, torțile lipsesc, gîtul scurt cu evazare spre bază, începînd de sub atașul superior al torților. Înălțimea, 0,17 m, inv. 6464. (Pl. IV, fig. 3).

5. Ipotești, com. M. Eminescu⁷.

Amforă din pastă dură, nisipoasă, culoare roz-gălbuie cu urme de ardere secundară. Buză inelară, gîtul scurt, evazat spre buză, pîntecul bombat, fundul inelar cilindric, torți ovoidale, cu nervură mediană exterioară. Înălțimea, 0,50 m, inv. 6468. (Pl. VI, fig. 4).

6. Jijia, com. Albești, „Vatra satului“⁸.

Amforă din pastă dură, de culoare cărămiziu-deschisă, buza inelară, răsfrîntă la exterior, gîtul se lărgește spre bază imediat de sub atașul superior al torților. Torțile cu nervură longitudinală pronunțată, lateral dreapta față de linia lor mediană, pîntecul bombat, fundul inelar cilindric. Pe gîtul amforei se găsesc opt semne incizate înainte de ardere, grupate de două ori câte patru, în formă de rozetă, probabil marca atelierului. Înălțimea, 0,46 m, inv. 1383. (Pl. III, fig. 1, Pl. V, fig. 3, Pl. VI, fig. 3).

7. Stîncea, com. Ștefănești, „Dealul Rîșca“⁹.

a) Amforă din pastă dură, nisipoasă, cu pigmentații negre și maronii în compoziție, culoare cărămizie. Buza inelară, răsfrîntă la exterior, gîtul scurt cu evazare spre bază, începînd de sub atașul superior al torților. Torțile cu nervură longitudinală mediană, pîntecul bombat, fundul inelar cilindric. Înălțimea, 0,43 m, inv. 6469. Pl. II, fig. 2 a și 2 b, Pl. VI, fig. 2).

b) Amforă din pastă dură, nisipoasă, cu pigmentații negre în compoziție, asemănătoare în forme cu exemplarul anterior, diferind prin culoare, care este alb-gălbuie și prin dimensiuni. Înălțimea, 0,45 m, inv. 6470. (Pl. II, fig. 1 a și 1 b, Pl. VI, fig. 1).

8. Localitate necunoscută.

a) Fragment de amforă din pastă friabilă cu mult nisip în compoziție, culoare alb-gălbuie, buza inelară răsfrîntă la exterior, cu canelură circulară interioară la 0,8 cm sub gură, gîtul cilindric, cu ușoară eva-

6. Provine din colecția școlii din localitate.

7. Exemplar descoperit în 1976, vezi în prezentul volum, Ion Ioniță și Octavian-Liviu Șovan, *Săpăturile arheologice de la Ipotești, jud. Botoșani*, p. 46, Fig. 2.

8. Găsită în grădina locuitorului Andriescu Gheorghe în 1970, la 1,60 m adîncime.

9. Amforele au fost descoperite în 1980 de Toma Gheorghe și Brăbencel Ioan pe malul lacului de acumulare de la Stîncea-Costești, împreună cu un vas întreg din pastă fină cenușie, lucrată la roată. În vara anului 1981, Ion Ioniță și Octavian-Liviu Șovan au întreprins o săpătură de salvare în necropola de incinerare descoperită aici, găsindu-se 40 de morminte.

zare la bază. Tortile ovoidale în secțiune, pe porțiunile păstrate nu se observă nervuri sau caneluri. Înălțimea, 0,27 m, inv. 6463. (Pl. IV, fig. 2).

b) Fragment de amforă, pastă dură, nisipoasă, de culoare roz-gălbui, buza inelară, gît largit spre bază, începînd de sub atașul tortilor, tortile cu nervuri longitudinale exterioare, lateral dreapta față de linia lor mediană. Înălțimea, 0,24 m, inv. 6460. (Pl. IV, fig. 5).

c) Fragment de amforă, din pastă zgrunțuroasă, friabilă, cu mult nisip, culoare cărămizie, cu pigmentații negre în compoziție, buza inelară, răsrîntă la exterior, tortile lipsesc, gîtul scurt, cu evazare spre bază. Înălțimea, 0,18 m, inv. 6465, (Pl. IV, fig. 4).

După cum se poate observa, amforele întregi și fragmentare inedite prezentate mai sus aparțin unui tip cunoscut și cu o arie mare de răspîndire, asupra originii lor emițîndu-se păreri diferite¹⁰.

În cele ce urmează, încercăm să punem în discuție cîteva aspecte de tipologie ale amforelor resecptive, în urma observațiilor asupra exemplarelor din colecțiile Muzeului județean Botoșani și a celor publicate în literatura de specialitate.

Se consideră că unul din tipurile caracteristice secolelor II-III e.n. îl constituie amforele cu pastă zgrunțuroasă, de culoare alburie trecînd succesiv la nuanțe mai închise pînă la cărămiziu, cu pigmentații negre în compoziție, cu mică și nisip, de formă alungită, cu gît cilindric înalt, care se lărgeste spre bază, cu trecerea lină spre umerii amforei, buza profilată, picior scurt și inel de susținere¹¹.

De asemeni se consideră că în cadrul acestui tip există două variante, una timpurie, datînd din sec. I-II., cu corpul mai alungit, conic sau *fusiform* și o variantă tîrzie, de secol II-III, cu corpul mai bombat. S-a mai făcut o observație, referitor la această a doua variantă mai tîrzie, în baza unei amfore de la Draxini-Botoșani și a trei amfore descoperite în inventarul mormîntului nr. 7/1978 de la Barboși¹², opinîndu-se că amforele cu corpul mai scurt și mai bombat, cu piciorul mai îngust ar fi de sfîrșit de secol III¹³.

Considerăm că observațiile noastre bazate pe un număr sporit de exemplare ale unor asemenea recipiente ne permit să întărim această constatare. Din cele cincisprezece amfore întregi și fragmentare prezentate mai sus, patru (Pl. I, fig. 1a și 1b, 2a și 2b, Pl. IV, fig. 1 și 2, Pl. V, fig. 1 și 2) aparțin unui tip cu analogii mergînd aproape pînă la identitate cel puțin ca forme și dimensiuni cu cele descoperite la Holboca¹⁴ sau la Neapolis¹⁵ în regiunea nord-pontică. Remarcăm ușoara evazare a gîtului între atașul superior al tortilor și gură, ca și ușoara

10. Silviu Sanie, op. cit., p. 136 cu bibliografia.

11. Ibidem, p. 135; Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 90; *Hierasus*, I, 1978, p. 150.

12. Silviu Sanie, op. cit., p. 83, 136.

13. Șeiva Sanie, *Două mici depozite de amfore romane descoperite în Moldova*, SCIV, 19, 1968, 2, p. 349.

14. Ibidem, p. 347, fig. 2.

15. I. B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, MIA, 83, Moscova, 1960, p. 118, pl. XXXVIII, 94, a, b.

evazare a fundului inelar. Formele suple ale acestui tip de amforă coroborate cu aspectul evident mai bombat al pîntecului față de exemplarele mai timpurii datate în sec. I-II e.n.¹⁶, le circumscriu producerea și folosința la sfîrșitul sec. II și începutul sec. III.

Celelalte exemplare prezentate aparțin tipului mai scurt și cu pîntecul mai bombat. Amfore similare au fost găsite la Barboși¹⁷, Schela-Galați¹⁸, Draxini¹⁹ și Cucorăni-Botoșani²⁰, ca și în zona nord-pontică, ca de exemplu la Ilurat²¹ și Tiritake²². Datarea destul de exactă a acestor amfore poate fi făcută atît printr-o logică a evoluției evident de recunoscut a acestui tip ce continuă pe scara evolutivă pe cele de tip Holboca, cît și prin găsirea unor exemplare în complexe datate cu monede de la Claudius II Gothicus (268—270)²³, fapt ce restrînge limitele cronologice ale producerii acestor recipiente la sec. III, avîndu-se eventual în vedere și faptul că se acceptă în general posibilitatea utilizării unei amfore în jur de 50 de ani²⁴.

Exemplarele întregi cît și fragmentare găsite pe teritoriul jud. Botoșani denotă, cel puțin pînă în prezent, circulația unui tip unitar de amfore ca forme și dimensiuni, caracterizat prin gură cu buză inelară răsfrîntă la exterior, gîtul scurt ce coboară cilindric pînă la atașul superior al tortilor, iar de aici se evazează pînă la umăr. Pîntecul bombat se termină cu un fund inelar cilindric. Mici diferențieri apar la această variantă de recipiente doar la două din exemplarele din mormîntul de la Barboși amintit mai sus, la care evazarea gîtului pornește direct de la gură, prelungindu-se aproape direct în pîntecul amforelor respective, umărul de obicei caracteristic lipsind în aceste cazuri.²⁵

În ceea ce privește tortile, facem observația că de regulă atît amforele de tipul celor de la Holboca și Buimăceni, ca și cele de tipul celor găsite la Jijia-Albești, Ipotești sau Stîncă-Ștefănești, au tortile ovoidale în secțiune, cu nervuri mediane sau laterale liniei mediane ale tortilor, însă fără o repetare a aceluiași elemente la amfore identice ca pastă, culoare sau datare.

Avînd în vedere cele expuse mai sus, considerăm că se poate accepta cu mai multă siguranță delimitarea între cele două tipuri de amforă înglobate în general pînă acum în sec. II-III, noi descoperiri viitoare putînd eventual să ducă la tipologii mai amănunțite.

16. Șeiva Sanie, op. cit., p. 346.

17. Silviu Sanie, op. cit., p. 83, pl. 68 bis (8-10), p. 138, pl. 38/6 etc.

18. M. Brudiu, *O amforă cu ulei de măsline din sec. II-III descoperită la Schela-Galați*, Muzeul Național, III, 1976, p. 159-163.

19. Silviu Sanie, op. cit., p. 136, pl. 31, 2.

20. Silvia Teodor, op. cit., p. 143, pl. 41, 43, 58.

21. V. F. Gaidukevici, MIA, 85, 1958, p. 36, fig. 20.

22. Un exemplar asemănător reprodus de V. Canarache în op. cit., p. 10, vine din săpăturile de la Tiritake din 1935—1940, publicate de V. F. Gaidukevici în MIA, nr. 25. Remarcăm înălțimea însă de aproape 0,90 m, a acestei amfore, după cum reiese din scara alăturată amforei reproduse în lucrarea citată.

23. Silviu Sanie, op. cit., p. 83, 136.

24. Ibidem, p. 129.

25. Ibidem, p. 83, pl. 68 (8 și 10).

NOUVELLES DÉCOUVERTES D'AMPHORES ROMAINES DANS LE DÉPARTEMENT DE BOTOȘANI

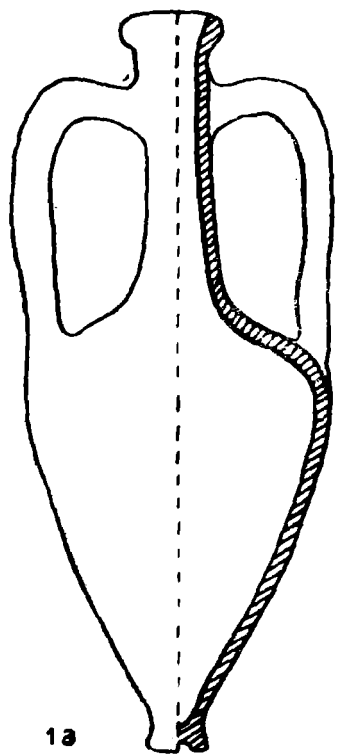
Les recherches des dernières années ont conduit à la découverte, dans le département de Botoșani, de nouvelles amphores entières et fragmentaires, dont on va parler cet ouvrage. Elles appartiennent à un type d'amphores connu, qui était rencontré au II-ème et III-ème siècles, en Moldavie et dans région Nord-Pontique, en deux variantes ;

1. Des amphores du type qu'on a découvert à Holboca, avec une base annulaire, un col un peu élargi entre le side-car supérieur des anses et de la bouche, avec une panse voûté, le fond annulaire légèrement élargi, des anses ovoïdales, en section avec des nervures extérieures longitudinales.

On les date au II-ème-III-ème siècles.

2. Des amphores avec un col plus court une panse cylindrique élargie vers la base, le fond annulaire cylindrique.

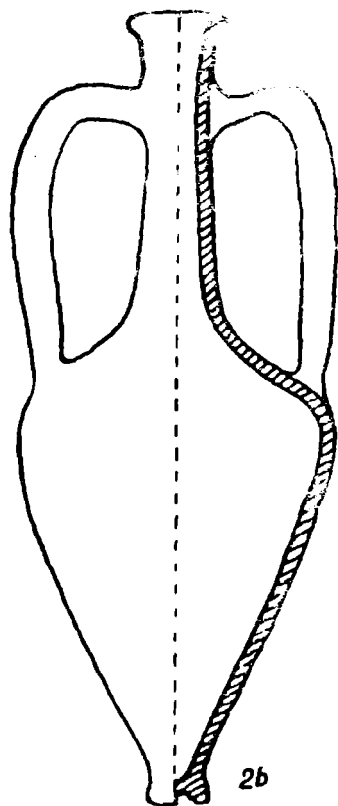
Une logique de l'évolution manifestement admise ainsi que la découverte de quelques exemplaires de Barboși, dans des ensembles donés de monnaies de Claudius II Gothicus, tout cela permet l'insertion de la production et de l'utilisation de ces amphores au IIIème- siècle n. è.

1a

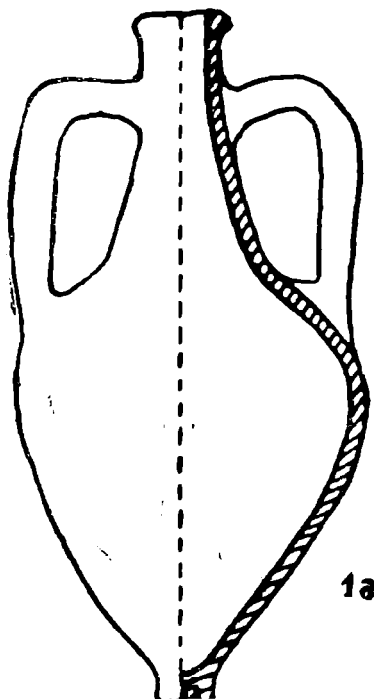

2a

2b

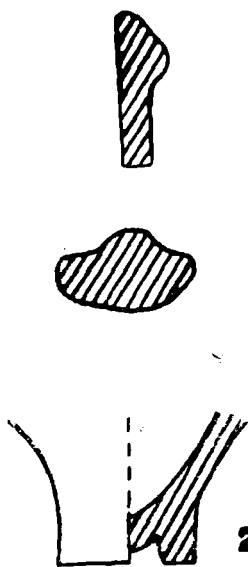
Plansa I. Buimăcen:-Albești, fig. 1 a și 1 b, 2 a și 2 b.

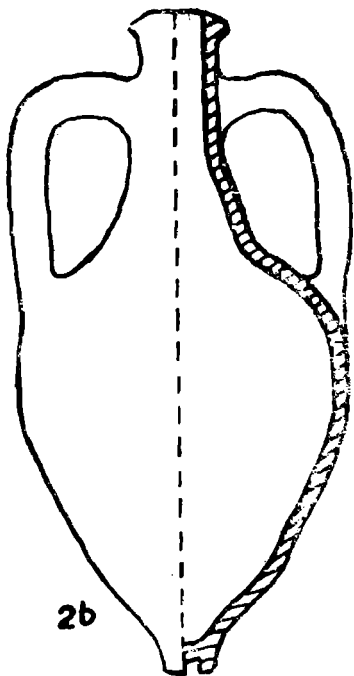
1a

1b

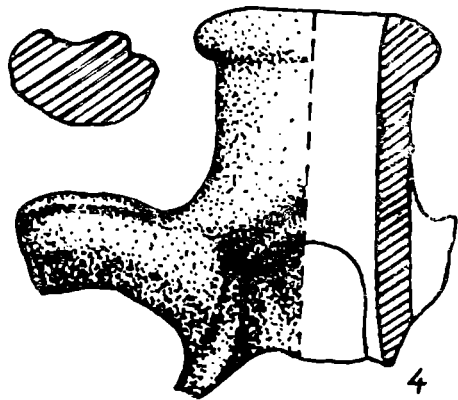
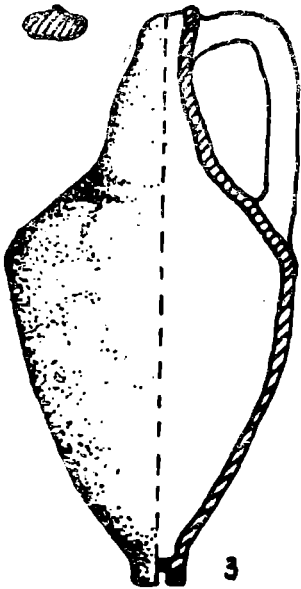
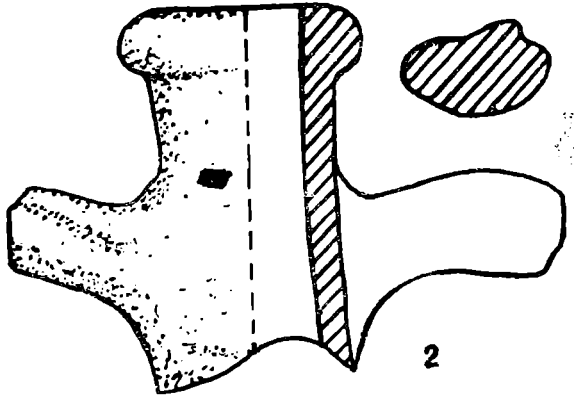
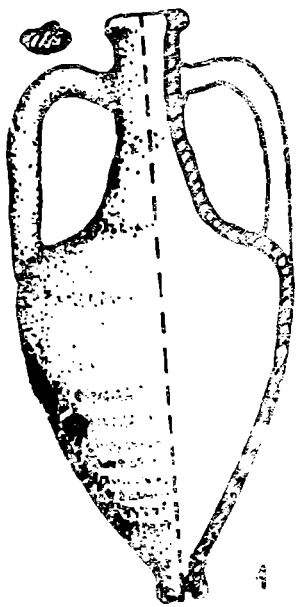

2a

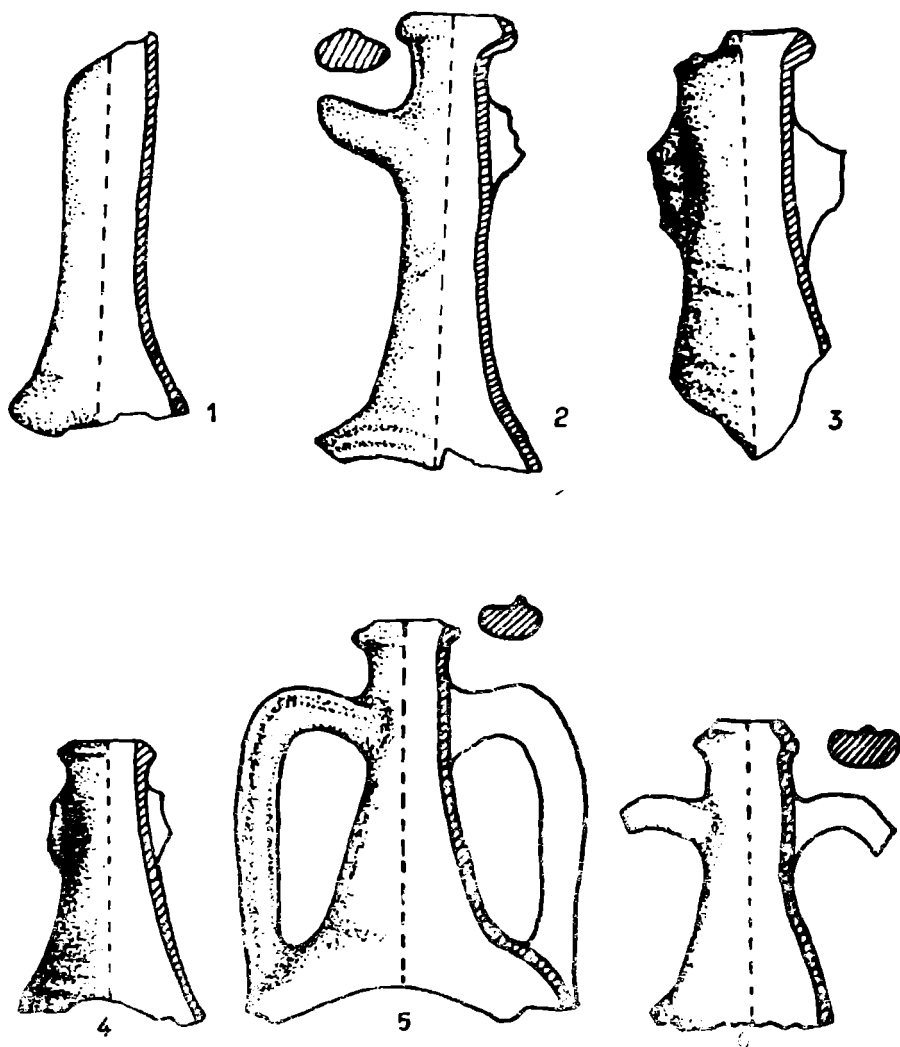

2b

Plasa II. Stinca-Ştefăneşti, „Dealul Rîşca“, fig. 1 a și 1 b, 2 a și 2 b.

Planșa III. Jijia-Albești, fig. 1; Cucorăni „Medeleni“ M. Eminescu fig. 2-3; Botoșani, „La stadion“, fig. 4.

Planșa IV. Botoșani „La stadion“, fig. 1, 6 ; Loc. necunescută, fig. 2, 4-5 ; Vatra-Hudești, „Cearșiru“, fig. 3.

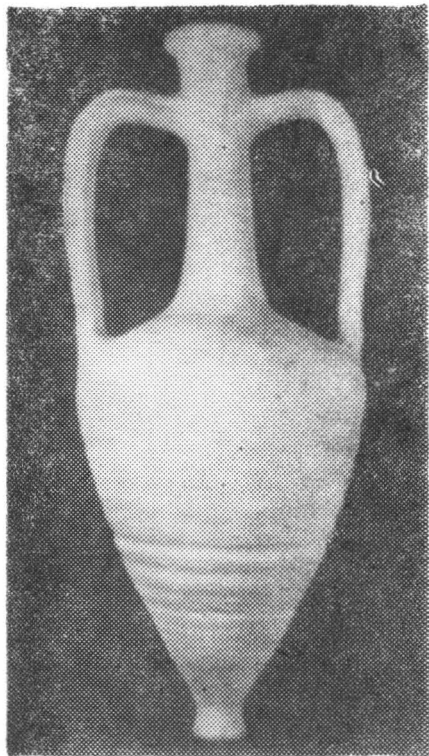

Fig. 1

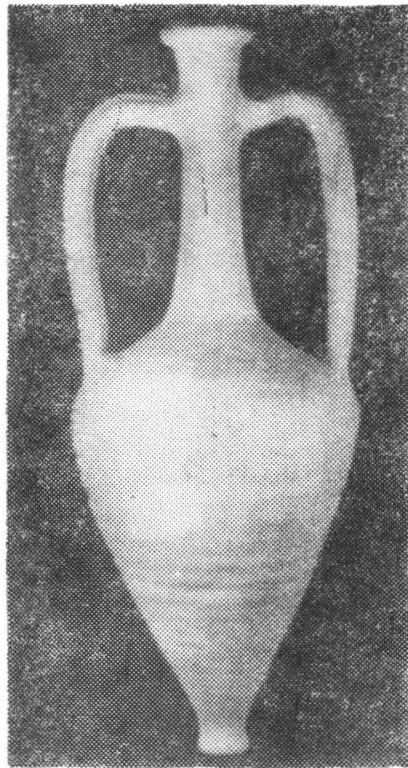

Fig. 2

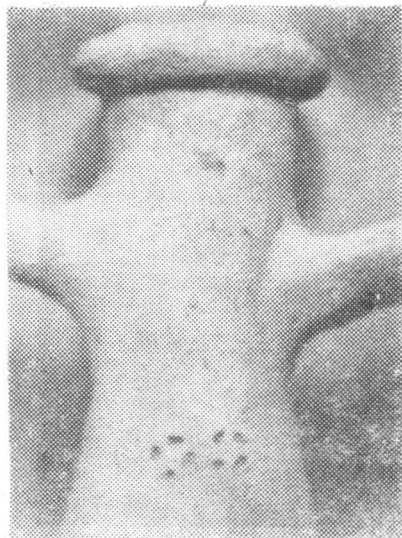

Fig. 3

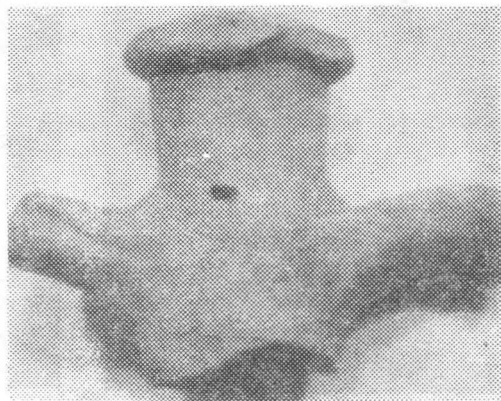

Fig. 4

Plan - V. Buiamă eni-Albești, fig. 1-2, Jijia-Albești, fig. 3; Botoșani, „La stadion“, fig. 4.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Planșa VI. Stînca-Ștefănești, fig. 1-2; Jijia-Albești, fig. 3; Ipotești-M. Eminescu, fig. 4.